

Ewa Lewandowska

dr

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

e-mail: e.lewandowska@uwm.edu.pl

ORCID: 0000-0001-8369-6290

Pozorność umowy pożyczki – glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26 lutego 2021 roku, II CSKP 29/21 (glosa częściowo krytyczna)

Streszczenie

Przedmiotem glosy jest orzeczenie SN, w którym sąd uchylił wyroki sądów pierwszej i drugiej instancji i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Glosa, pomimo aprobaty dla rozstrzygnięcia zawartego w wyroku, stanowi krytyczną ocenę szczegółowych argumentów uzasadnienia.

Celem podjętych rozważań jest dogmatycznoprawna analiza pozorności (złożenia drugiej stronie za jej zgodą oświadczenia woli dla pozoru) na przykładzie umowy pożyczki. Zwrócono uwagę, że SN wyznaczając kierunek uzupełnienia ustaleń faktycznych, nie powinien sugerować i ograniczać swoich wskazań do jednego tylko rezultatu tych ustaleń.

W pracy wykazano, że do stwierdzenia pozorności może dojść po wykluczeniu fałszywości podpisu oraz po dokonaniu wykładni oświadczeń woli stron. Sporządzenie umowy, błędnie nazwanej pożyczką, w zamiarze stron może stanowić np. dokument potwierdzający zawartą wcześniej umowę dotyczącą wspólnej inwestycji i jej rozliczenia. Dopiero po dokonaniu wykładni oświadczeń woli i stwierdzeniu ich pozorności możliwe i pożądane jest dokonanie oceny ewentualnego istnienia innego stosunku prawnego (ukrytego pod umową pozorną).

Słowa kluczowe: umowa, wykładnia oświadczenia woli, pozorność, „upozornienie”

Wprowadzenie

Głosowany wyrok zasługuje na uwagę, ponieważ na jego tle wyłaniają się zagadnienia prawne, które mogą, a nawet powinny stanowić przedmiot szerszej dyskusji. Przede wszystkim w komentowanym wyroku SN opowiedział się za dopuszczalnością orzekania na innej podstawie prawnej niż wskazana przez powoda (w zw. z art. 321 k.p.c.)¹, a także uznał stanowisko SA, dotyczące braku skuteczności zgłoszonego zastrzeżenia w sytuacji, gdy pełnomocnik powoda nie wskazał przepisów, które miałyby naruszyć sąd pierwszej instancji, za nadmiernie sformalizowane i niezasługujące na aprobatę w świetle nowszego orzecznictwa SN². Nie na tych jednak kwestiach – zgadzając się co do zasady z rozstrzygnięciem SN w komentowanym wyroku – koncentrują się uwagi poczynione w niniejszej glosie.

W głosowanym wyroku sąd wskazał, że wobec rozbieżnych opinii grafologicznych stwierdzenie przez Sąd pierwszej instancji, iż pozwana nie złożyła podpisu na dokumencie z 1 marca 2007 roku, było przedwczesne. Jednocześnie SN uznał za trafne stanowisko sądów obu instancji, że do zawarcia umowy pożyczki nie doszło, co krótko uzasadnił, że podłożem zakupu nieruchomości w Belgii i jej remontu był związek konkubencki. W rezultacie w rozstrzygnięciu SN doszło do sprzeczności. Z jednej strony sąd widzi potrzebę ustalenia, czy doszło do zawarcia umowy pożyczki, z drugiej całkowicie pomija taką sytuację. W glosie zwrócono uwagę, że wyjaśnienie tych okoliczności jawi się jako istotne, ponieważ ma znaczenie w kontekście ustalenia, czy w analizowanym stanie faktycznym zachodzi pozorność.

Opis stanu faktycznego

Głosowany wyrok został wydany na tle następującego stanu faktycznego. W okresie od 2004 roku do grudnia 2007 roku S.N. (powód) i M.A. (pozwana) pozostawali w związku faktycznym (konkubinat). Na początku 2007 roku strony wspólnie postanowili nabyć nieruchomość położoną w A. (miejscowość w Belgii) za kwotę 100 000 euro. Jako strona umowę kupna nieruchomości podpisała tylko M.A.

¹ To rozstrzygnięcie, jak i jego argumentację (szerzej zob. komentowany wyrok), wobec aktualnego stanowiska judykatury (zob. np. postanowienie SN z dnia 13 stycznia 2022 r., II PSK 242/21, Lex nr 3369774; wyrok SA w Krakowie z 16 grudnia 2021 r., I ACa 295/20, Lex nr 3324656; wyrok SA w Poznaniu z 29 lipca 2021 r., I AGa 113/21, Lex nr 3304039) oraz poglądów doktryny (zob. np. O.M. Piaskowska, *Komentarz do art. 321*, w: O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, Lex; M. Manowska, *Komentarz do art. 321*, w: M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477(16)*, wyd. IV, Warszawa 2021, Lex, należy ocenić jako słuszne.

² Zob. wyrok SN z 26 lutego 2021 r., II CSKP 29/21, Lex nr 3148065.

Zaliczka w kwocie 10 000 euro na poczet ceny nabycia została uiszczona czekiem ze środków S.N., natomiast pozostałą część ceny M.A. zapłaciła z uzyskanego kredytu bankowego.

Strony wspólnie przeprowadziły remont przedmiotowej nieruchomości. Z ustaleń faktycznych wynika, że to powód S.N. w dużej mierze podejmował decyzje odnośnie do wykonywanych robót, ponosząc część kosztów materiałów budowlanych, a także zatrudniał i opłacał pracowników. W sierpniu 2007 roku strony popadły w konflikt dotyczący prac remontowych i przeznaczenia w przyszłości zakupionej nieruchomości. W związku z zaistniałą sytuacją, powód S.N. domagał się od pozwanej sprzedaży nieruchomości i podziału uzyskanych w ten sposób pieniędzy.

Według twierdzeń powoda 1 marca 2007 roku strony zawarły umowę pożyczki. W dniu 27 grudnia 2007 roku powód S.N. przyjechał do pozwanej M.A. po garnitur i domagał się, aby napisała mu oświadczenie, że pożyczyła od niego pieniądze. Pozwana powiedziała, że odda mu pieniądze. Ostatecznie powód i pozwana pojechali do kancelarii notarialnej w G., w której zostało już sporządzone stosowne oświadczenie. Z oświadczenia wynikało, że w marcu 2007 roku pozwana pożyczyła od powoda łącznie 97 000 euro na zakup domu w A., zapłatę taksy notarialnej, materiały budowlane i prace wykończeniowe, które zleciła powodowi, oraz zobowiązuje się zwrócić tę kwotę do 30 marca 2008 roku, w przeciwnym razie zobowiązuje się do darowania na rzecz powoda udziału w 1/2 części we własności nieruchomości lub też kwota pożyczki będzie stanowiła zaliczkę na poczet sprzedaży nieruchomości na rzecz powoda. Z ustaleń wynika, że pozwana poznała treść tego oświadczenia dopiero po odczytaniu go przez notariusza. Wówczas oświadczyła, że strony nie podpisywały żadnej pożyczki. Pomimo tego, pod naciskiem powoda, obawiając się o swoje bezpieczeństwo, złożyła podpis pod odczytanim jej oświadczeniem. Następnie w sierpniu 2008 roku pozwana sporządziła oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego w kancelarii notarialnej i przesłała je powodowi we wrześniu 2008 roku oraz złożyła zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przez powoda przestępstwa, polegającego na posłużeniu się sfałszowaną umową pożyczki z dnia 1 marca 2007 roku. W postępowaniu karnym powód został uniewinniony od stawianych mu zarzutów sfałszowania umowy pożyczki z dnia 1 marca 2007 roku z uwagi na brak jednoznacznego ustalenia przez sąd karny, czy umowa ta została przez pozwaną podpisana. Wnioski biegłych grafologów w postępowaniu karnym nie były jednoznaczne i w konsekwencji uniewinnienie powoda było wynikiem zastosowania zasady domniemania niewinności.

Powód S.N. wystąpił przeciwko M.A. z powództwem o zapłatę. Na podstawie przedstawionego stanu faktycznego, w tym opinii Instytutu Ekspertyz Sądowych im. (...) w K., sąd pierwszej instancji ustalił, że umowa pożyczki z dnia 1 marca 2007

roku nie została przez pozwaną podpisana – podpis pozwanej został sfalszowany, zaś pozwana uchyliła się od skutków prawnych oświadczenia z dnia 27 grudnia 2007 roku (art. 87 i art. 88 § 1 k.c.). Sąd oddalił powództwo, wskazując, że strony nie zawarły umowy pożyczki, z której powód wywodził swoje roszczenie. Jednocześnie według sądu ewentualna ocena łączącego strony stosunku zobowiązaniowego, innego niż umowa pożyczki, nie była przedmiotem procesu, gdyż sąd nie mógł wychodzić poza granice żądania pozwu.

Zaskarżonym wyrokiem SA w (...) oddalił apelację powoda, dzieląc ustalenia faktyczne i wywody prawne SO. W ocenie SA zamiarem stron nie było zawarcie umowy pożyczki, ponieważ powód nie przekazał pozwanej pieniędzy w wykonaniu umowy pożyczki, lecz czynił nakłady na jej nieruchomości, być może z obowiązkiem późniejszego rozliczenia się z nich przez pozwaną, ale ocena tego rodzaju węgła obligacyjnego między stronami nie stanowiła przedmiotu sporu w niniejszym procesie. Zdaniem SA podpisanie przez pozwaną oświadczenia w dniu 27 grudnia 2007 roku miało inny niż wyrażony w nim werbalnie cel; w istocie miało zabezpieczać roszczenia powoda z tytułu poniesionych nakładów. W konsekwencji gdyby nawet pozwana złożyła podpis na umowie pożyczki, a następnie nie uchyliła się od skutków oświadczenia woli z dnia 27 grudnia 2007 roku, to i tak oświadczenia pozwanej byłyby nieważne ze względu na ich pozorność (art. 83 § 1 k.c.).

Motywy rozstrzygnięcia i ich ocena

Wskazując na motywy rozstrzygnięcia i dokonując ich oceny, na początku należy zauważyć brak konsekwencji SN. Choć w głosowanym wyroku sąd zwrócił uwagę, że wobec rozbieżnych opinii grafologicznych stwierdzenie przez sąd pierwszej instancji, że pozwana nie złożyła podpisu na dokumencie z dnia 1 marca 2007 roku było przedwczesne, to mimo tego SN podzielił stanowisko sądów obu instancji co do braku zawarcia umowy pożyczki³. Innymi słowy SN z jednej strony dostrzega, że fakt zawarcia umowy pożyczki nie został ustalony ani skutecznie zanegowany, więc należy poczynić ustalenia w tym zakresie, z drugiej strony wypowiada się, że do zawarcia umowy pożyczki jednak nie doszło, a podstawy prawnej rozliczenia stron należy poszukiwać na gruncie ich związku konkubenckiego, mając na uwadze

3 W uzasadnieniu głosowanego wyroku dosłownie: „W przedstawionym stanie faktycznym Sady obu instancji trafnie przyjęły, że nie może być mowy o zawarciu umowy pożyczki, gdyż faktycznie zakup nieruchomości w Belgii i jej remont, był wspólnym przedsięwzięciem stron, którego podłożem był ich związek konkubencki”.

okoliczności faktyczne konkretnej sprawy⁴. Chociaż ustalony stan faktyczny rzeczywiście może świadczyć o braku zawarcia umowy pożyczki (oświadczenie pozwanej o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego w kancelarii notarialnej, złożenie przez pozwaną zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przez powoda przestępstwa, polegającego na posłużeniu się sfałszowaną umową pożyczki z dnia 1 marca 2007 r.), to jednak nadal nie zostało to ustalone. Słusznie więc SN wyznaczył kierunek uzupełnienia ustaleń faktycznych, niepotrzebnie przy tym jednak zasugerował rezultat tych ustaleń, a podejmując się wskazań co do dalszego postępowania, zamknął się na jedną tylko możliwość, tj. brak zawarcia umowy pożyczki. Analiza prawna sytuacji przeciwnej wydaje się pożądana w badanych okolicznościach faktycznych tak dla porządku, jak i w kontekście tezy o pozorności postawionej przez sąd drugiej instancji⁵. Jest bowiem dyskusyjne wyrażone przez SN stanowisko co do tezy sądu drugiej instancji. Mianowicie zdaniem SN, skoro SA zakłada, że pozwana złożyła podpis na umowie pożyczki i powołuje się na wadę oświadczenia woli w postaci pozorności, to powinien wyjaśnić, czy pod pozorną czynnością prawną (umową pożyczki) strony ukryły zawarcie innej czynności prawnej (dysymulowanej) i dokonać oceny jej ważności (art. 83 § 1 zd. 2 k.c.)⁶. Można zatem odnieść wrażenie, że na podstawie analizowanego stanu faktycznego sądy obu instancji, jak i SN, zakładają dwa opcjonalne rozstrzygnięcia, a mianowicie albo do zawarcia umowy pożyczki w ogóle nie doszło (podpis był sfałszowany), albo umowa pożyczki została zawarta dla pozorów. Tymczasem należy zauważyć, że, po pierwsze, skoro nie zostało ustalone, czy pozwana złożyła podpis na dokumencie z dnia 1 marca 2007 roku, czy też nie, to konsekwentnie SN powinien zanegować tezę sądu drugiej instancji o pozorności. Po drugie, SN powinien dostrzec, że

4 Przede wszystkim SN zwrócił uwagę, że w polskim porządku prawnym nie ma przepisów regulujących rozliczenia majątkowe powstałe w związkach konkubenckich. Rozstrzygnięcia, których przykłady dostarcza obszerne orzecznictwo (powołane także przez SN w glosowanym wyroku), zapadają więc na różnej podstawie prawnej w zależności od stanu faktycznego. Co istotne, konkubenci mogą umownie uregulować swoje stosunki majątkowe na czas trwania ich związku oraz zasady rozliczeń po jego ustaniu. Można dodać, że z reguły następuje to w formie ustnej, wobec czego wybierając taką formę umowy, strony czynią to na własne ryzyko nieudowodnienia faktu jej zawarcia czy ustalenia jej treści.

5 Tzn. „nawet pozwana złożyła podpis na umowie pożyczki, a następnie nie uchyliła się od skutków oświadczenia woli z dnia 27 grudnia 2007 r., to i tak oświadczenia pozwanej byłyby nieważne ze względu na ich pozorność (art. 83 § 1 k.c.)”.

6 Także w innym miejscu uzasadnienia SN podaje, że w razie ustalenia, że pozwana złożyła podpis na dokumencie z dnia 1 marca 2007 r., otwarta pozostałaby kwestia oceny ewentualnego istnienia innego stosunku prawnego (ukrytego pod pozorną umową pożyczki) w kwestii wzajemnych rozliczeń stron z tytułu nakładów dokonanych przez powoda na przedmiotową nieruchomość w trakcie trwania konkubinatu.

dopiero w razie ustalenia, że doszło do złożenia podpisu, można w ogóle badać, czy oświadczenia woli stron konstytuujące umowę pożyczki były złożone dla pozorów. Nie jest to bowiem takie oczywiste, że jeżeli pozwana złożyła podpis na dokumencie z dnia 1 marca 2007 roku, to była to czynność prawna pozorna.

Na początku rozważań warto odnotować, że ustawodawca przewidział wymóg zachowania formy dokumentowej dla umowy pożyczki, której wartość przekracza tysiąc złotych (art. 720 § 2 k.c.). Forma zastrzeżona jest *ad probationem*, wobec czego jej niezachowanie nie wpływa na ważność czynności prawnej⁷, ale zgodnie z art. 74 k.c. w sporze występują ograniczenia dowodowe. Co jednak istotne, mimo niezachowania wymienionej formy, te ograniczenia nie występują, np. jeżeli fakt dokonania czynności prawnej zostanie uprawdopodobniony za pomocą dokumentu (art. 74 § 2 k.c.), np. dowodu przelewu na konto⁸. Umowa pożyczki może więc być zawarta w formie dowolnej, chociaż wobec zasygnalizowanych regulacji, w przypadku braku zachowania formy dokumentowej dla umowy pożyczki, wykazanie w postępowaniu cywilnym, że doszło do jej zawarcia, może być utrudnione. Co więcej, skoro brak dokumentu zawarcia umowy pożyczki nie powoduje nieważności czynności prawnej, to nie ma żadnych formalnych przeszkód do pisemnego potwierdzenia takiej umowy po jej zawarciu⁹.

Koncentrując się na problematyce pozorności, która występuje w glosowanym wyroku, należy wskazać, że z treści art. 83 k.c. wynika, iż pozorność zachodzi, gdy oświadczenie woli zostanie złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozorów. W związku z tym w doktrynie zgodnie przyjmuje się, że jednym z elementów pozorności jest tajne (ukryte przed otoczeniem prawnym) porozumienie¹⁰. Trzeba podkreślić, że w przypadku pozorności mamy do czynienia z rodzajem „dwustronnej” albo „wspólnej” wady oświadczenia woli (wskazanie w przepisie na zgodę adresata). Ustalenie, czy zachodzi wada pozorności, sprowadza się do oceny oświadczenia stanowiącego składnik szczególnej umowy stron, mocą której uznają one ujawnione

⁷ A. Kubiak-Cyrul, *Komentarz do art. 720*, w: M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2023, Legalis; wyrok SN z 17 listopada 2000 r., V CKN 141/00, Lex 515423.

⁸ J. Sadowski, *Komentarz do art. 74*, w: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, Warszawa 2021, Lex; wyrok SN z 19 stycznia 2018 r., I CSK 182/17, Legalis.

⁹ Wyrok SA w Warszawie z 9 kwietnia 2013 r., I ACa 901/12, Lex nr 1315736.

¹⁰ Zob. np. M. Maciejewska-Szałas, *Komentarz do art. 83*, w: M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2022, Lex; R. Trzaskowski, *Komentarz do art. 83*, w: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, Warszawa 2021, Lex; także: E. Lewandowska, *Pozorność oświadczenia woli. Studium cywilnoprawne*, Olsztyn 2018, s. 67–75.

na zewnątrz oświadczenie woli za pozorne¹¹. Strony wspólnie i świadomie obciążają zatem swe oświadczenia woli wadą, na co decydują się z określonych przyczyn. Złożenie przez pozwaną podpisu na umowie pożyczki nie determinuje tego, że była to umowa pozorna. Jeżeli podpis pozwanej na umowie pożyczki jest prawdziwy, to organ stosujący prawo powinien dokonać wykładni oświadczenia woli stron (zgodnie z art. 65 k.c.), czyli zbadać zgodny zamiar stron i cel umowy, a nie dosłowne jej brzmienie. Zdaniem SA w Krakowie wykładni umów należy dokonywać na trzech poziomach, tj. ustalenia literalnego brzmienia umowy, ustalenia treści oświadczeń woli przy zastosowaniu reguł określonych w art. 65 § 1 k.c. oraz ustalenia sensu złożonych oświadczeń woli przez odwołanie się do zgodnego zamiaru stron i celu umowy. W przywołanym wyroku SA w Krakowie dopuszcza nadto, że nie jest konieczne, aby cel umowy był uzgodniony przez strony, wystarczy – przez analogię do art. 491 § 2, art. 492 i art. 493 k.c. – aby ów cel był zamierzony przez jedną stronę, a wiadomy drugiej¹². Również za SA w Warszawie należy zauważyć, że przy wykładni umów należy badać nie tylko jej konkretne postanowienia, lecz także analizować jej całość. Dla stwierdzenia zgodnej woli stron mają zatem znaczenie ich wcześniejsze i późniejsze oświadczenia oraz zachowania, czyli tzw. kontekst sytuacyjny. Do towarzyszących okoliczności, jakie składają się na kontekst sytuacyjny, należą inne zdarzenia, fakty, stany rzeczy, procesy i zjawiska, przyszłe lub aktualne, które tworzą tło dla wyrażonego oświadczenia woli¹³. W związku z tym w okolicznościach sprawy w razie stwierdzenia, że pozwana złożyła podpis na umowie pożyczki, dopiero po dokonaniu wykładni oświadczeń woli stron sąd powinien ocenić, czy i jakie skutki prawne czynności prawnej nastąpiły. Strony mogły przecież tylko wadliwie nazwać umowę umową pożyczki. Istnieje prawdopodobieństwo, że inwestując w nieruchomości, a następnie w jej remont, strony pierwotnie w ogóle nie zamierzały się rozliczać. Konieczność rozliczenia zaszła dopiero wobec konfliktu, w jaki popadły. Jak wynika z przywołanego w glosowanym wyroku stanu faktycznego, powód na początku domagał się od pozwanej sprzedaży nieruchomości i podziału uzyskanych w ten sposób pieniędzy, na co pozwana najwyraźniej nie zgodziła się, choć oświadczyła, że „odda mu pieniądze”. Być może – w celu zabezpieczenia roszczeń powoda – strony dokonały nowej, choć sukcesywnej czynności prawnej, niefortunnie decydując się na określenie umowy pożyczką, podczas gdy w rzeczywistości zamiarem stron było sporządzenie nienazwanej umowy o zwrot środków zainwestowanych wcześniej w nieruchomości pozwanej. Zgodnie z zasadą

11 Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 56.

12 Wyrok SA w Krakowie z 29 kwietnia 2021 r., I ACa 317/20, Lex nr 3207415.

13 Wyrok SA w Warszawie z 10 czerwca 2015 r., VI ACa 37/15, Lex nr 1798745.

swobody umów (art. 353¹ k.c.) strony mogą zawrzeć umowę, która odwraca lub w inny sposób modyfikuje wcześniejszą czynność prawną. Możliwe także, że sporządzenie umowy pożyczki w zamiarze stron miało stanowić dokument potwierdzający zawartą wcześniej umowę dotyczącą wspólnej inwestycji i jej rozliczenia lub po prostu potwierdzenie na piśmie wcześniej zawartej umowy pożyczki.

Warto w tym miejscu wskazać, że przepisy nie regulują podstawy prawnej rozliczeń majątkowych pomiędzy osobami pozostającymi w konkubinacie. W związku z tym z reguły proponuje się zastosowanie przepisów o współwłasności, spółce cywilnej, bezpodstawnym wzbogaceniu, zleceniu, świadczeniu usług, pracy¹⁴. Podstawę rozliczeń między konkubentami mogą stanowić także porozumienia, zwane umowami konkubentkimi¹⁵, które z kolei mogą zawierać elementy różnych stosunków obligacyjnych lub opierać się na wybranych przepisach dotyczących umowy darowizny, pożyczki, zlecenia, umowy o pracę lub innych usług oraz umowy spółki cywilnej¹⁶. Co ważne, nie ma wymogu dotyczącego formy zawarcia umowy konkubentkiej. W razie zawarcia jej w sposób dorozumiany niewątpliwie wykazanie istnienia umowy będzie utrudnione¹⁷. W orzecznictwie najczęściej jako podstawę rozliczenia konkubinatu przyjmuje się regulacje o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 i nast. k.c.)¹⁸, jednak przepisy te nie stanowią uniwersalnej podstawy rozliczeń majątkowych po ustaniu związku faktycznego (pozamałżeńskiego)¹⁹, a więc nie znajdują zastosowania, jeżeli okoliczności wskazują na istnienie innej podstawy prawnej rozliczeń²⁰. Taką podstawą rozliczeń między konkubentami może być umowa pożyczki. Poczynione spostrzeżenia w zakresie rozliczeń majątkowych o ustaniu konkubinatu prowadzą do wniosku, że sądy rozstrzygające spory na tym tle powinny dokonywać indywidualnej oceny możliwej do przyjęcia podstawy

14 Szerzej: S. Jaworski, *Prawne aspekty konkubinatu*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 21, s. 1167 i n.; K. Kazimierczak, *Konkubinaty. Rozliczenia majątkowe. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych i orzeczeń sądowych*, Warszawa 2019, s. 66–203.

15 J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1995, s. 75, zwane także umowami koabitacyjnymi; A. Damasiewicz, *Intercyty i umowy między konkubentami*, Warszawa 2013, Lex.

16 D. Zawistowski, *Podstawy rozliczeń majątkowych osób pozostających w faktycznym wspólnym pożyciu w judykaturze Sądu Najwyższego*, w: T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz (red.), *Sine Ira et Studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, Warszawa 2016, Lex.

17 D. Zawistowski, *Podstawy...*

18 Np. wyrok SA w Białymstoku z 26 kwietnia 2019 r., I ACa 636/18, Lex nr 2712201; wyrok SA w Warszawie z 16 maja 2018 r., V ACa 442/17, Lex nr 2514641; wyrok SO w Białymstoku z 28 stycznia 2011 r., I C 544/10, www.bialystok.co.gov.pl.

19 Wyrok SA w Gdańsku z 16 lipca 2013 r., V ACa 252/13, Lex nr 1602888.

20 Wyrok SN z 7 maja 2009 r., IV CSK 27/09, Lex nr 515447.

prawnej rozliczeń, co wydaje się szczególnie pożądane na gruncie analizowanego stanu faktycznego.

Nie jest wykluczone, że jeżeli pozwana złożyła podpis na dokumencie z dnia 1 marca 2007 roku, to było to oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozorów (art. 83 k.c.). Na tym etapie sprawy przedwczesne jest jednak stanowisko SN odnośnie do braku dokonania przez sąd drugiej instancji oceny ważności czynności prawnej ukrytej. Sąd powinien był podkreślić, że do postawienia takiego wniosku może dojść po wykluczeniu fałszywości podpisu oraz po dokonaniu wykładni oświadczeń woli stron. Jak bowiem wykazano, pozorność nie zachodzi tylko wtedy, gdy pozwana nie złożyła podpisu na umowie pożyczki, lecz jest także możliwe, że nie mamy z nią do czynienia, gdy pozwana ów podpis na umowie złożyła.

Warto zauważyć, że brak podpisu pozwanej na umowie pożyczki nie kwalifikuje się także jako tzw. upozornienie²¹. Fałszywy podpis nie zobowiązuje określonej nim osoby²². W przypadku stwierdzenia, że doszło do wykreowania przez powoda umowy pożyczki, mamy do czynienia z próbą wytworzenia przez niego podstawy prawnej dla zwrotu świadczeń, które – jak bezspornie wynika z ustalonego stanu faktycznego – powód świadczył na rzecz pozwanej. Na gruncie prawa cywilnego taka umowa jest nieważna, więc nie wywołuje skutków prawnych. Nawet jeśli pozwana nie złożyła podpisu na umowie pożyczki, to nie jest wykluczone, że strony jednak jakąś umowę zawarły. Mogła to być czynność prawna dokonana w formie ustnej, a więc wówczas organ stosujący prawo powinien w drodze wykładni oświadczenia woli stron ustalić jej treść i skutki prawne.

Wnioski

Reasumując, stan faktyczny, którego dotyczy glosowany wyrok, wywołuje wątpliwości przyczyniające się do uchylenia wyroków poprzedzających i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (wobec nierozpoznania istoty sprawy). Pod tym względem rozstrzygnięcie SN zasługuje na aprobatę.

Sąd Najwyższy prawidłowo wyznaczył kierunek uzupełnienia ustaleń faktycznych, w związku z tym pożądanym było, aby podejmując się wskazań dotyczących dalszego postępowania, odniósł się do nich wyczerpująco, a nie sugerował

21 Według A. Jedlińskiego zwrotem „upozornienie” określa się sytuację, gdy strony zawarły czynność prawną w rzeczywistym zamiarze wywołania skutków prawnych, a następnie powzięły wolę ich odwrócenia, A. Jedliński, *Pozorność jako wada czynności prawnej i konsekwencje prawne pozorności*, „Rejent” 2005, nr 5, s. 71; zob. też: wyrok SA w Poznaniu z 8 marca 2018 r., III AUa 2545/16, Lex nr 2685504.

22 Por. wyrok SA w Warszawie z 16 grudnia 2020 r., I ACa 347/20, Lex nr 3169931.

jedno rozstrzygnięcie. Można sądzić, że przeprowadzenie analizy sytuacji, w której do zawarcia umowy – niekoniecznie pożyczki – jednak doszło, pozwoliłoby na dostrzeżenie także innych możliwych rozstrzygnięć, na które wskazano w niniejszej glosie. Podstawą rozliczeń między konkubentami może być umowa pożyczki lub inna, co należy indywidualnie ustalić w konkretnym stanie faktycznym. Między innymi nie ma przeszkód, aby podstawę rozliczeń stanowiła umowa sukcesywna, tj. taka, która odwraca lub w inny sposób modyfikuje wcześniejszą czynność prawną.

Przeprowadzone rozważania dowodzą, że stwierdzenie pozorności powinno być poprzedzone wykładnią oświadczeń woli stron (art. 65 k.c.). Jedynie w drodze wykładni możliwe jest ustalenie rzeczywistego zamiaru stron, jak również tego, czy strony w ogóle dokonały czynności prawnej. Przede wszystkim zatem za pomocą wykładni oświadczenia woli można rozstrzygnąć, że zgodnym zamiarem i wspólnym celem stron było złożenie oświadczenia woli dla pozoru oraz ukrycie prawdziwych zamiarów. Stwierdzenie pozorności pozwala na zastosowanie reguł przepisu art. 83 k.c., a więc dokonanie oceny ewentualnego istnienia innego stosunku prawnego (ukrytego pod pozorną umową, np. umową pożyczki). Trzeba zatem podkreślić, że bez stwierdzenia pozorności nie ma podstaw do dokonywania oceny innego stosunku prawnego.

Bibliografia

- Damasiewicz A., *Intercyzy i umowy między konkubentami*, Warszawa 2013.
- Ignatowicz J., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1995.
- Jaworski S., *Prawne aspekty konkubinatu*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 21.
- Jedliński A., *Pozorność jako wada czynności prawnej i konsekwencje prawne pozorności*, „Rejent” 2005, nr 5.
- Kazimierzczak K., *Konkubinaty. Rozliczenia majątkowe. Komentarz praktyczny z orzecnictwem. Wzory pism procesowych i orzeczeń sądowych*, Warszawa 2019.
- Kubiak-Cyrul A., *Komentarz do art. 720*, w: M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Lewandowska E., *Pozorność oświadczenia woli. Studium cywilnoprawne*, Olsztyn 2018.
- Maciejewska-Szałas M., *Komentarz do art. 83*, w: M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2022, Lex.
- Manowska M., *Komentarz do art. 321*, w: M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477(16)*, wyd. IV, Warszawa 2021, Lex.
- Piaskowska O.M., *Komentarz do art. 321*, w: O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, Lex.
- Radwański Z., *Teoria umów*, Warszawa 1977.

- Sadowski J., *Komentarz do art. 74*, w: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, Warszawa 2021.
- Trzaskowski R., *Komentarz do art. 83*, w: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, Warszawa 2021.
- Zawistowski D., *Podstawy rozliczeń majątkowych osób pozostających w faktycznym wspólnym pożyciu w judykaturze Sądu Najwyższego*, w: T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, K. Weitz (red.), *Sine Ira et Studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, Warszawa 2016.

Ostensibility of a loan agreement – commentary to the judgement of the Supreme Court (Civil Chamber) of 26 February 2021, II CSKP 29/21 (partially critical commentary)

Abstract

This commentary focuses on the judgment of the Supreme Court in which the Court quashed judgments of courts of the first and second instance and remitted the case for reconsideration. This commentary, despite approving the main thesis of the judgment, constitutes a critical assessment of individual arguments of the reasoning.

The aim of this discussion is to analyse the legislation in force that relates to ostensibility (an ostensible declaration of intent made to another party with its consent) using the example of a loan agreement. It is pointed out that the Supreme Court, in deciding on how the facts should be completed, should not suggest or limit its indications only to one result of these findings of facts.

This study demonstrates that an ostensible declaration may occur after excluding false signatures and interpreting the parties' declarations of intent.

The drafting of a contract incorrectly called a loan, may, in the intention of the parties, be, for example, a document confirming the previously concluded contract on joint investment and its settlement. Only after interpreting declarations of intent and confirming their appearance is it possible and desirable to assess the possible existence of another legal relationship (hidden under an ostensible contract).

Keywords: agreement, interpretation of a declaration of intent, ostensibility, “pretending”

CYTOWANIE

Lewandowska E., *Pozorność umowy pożyczki – glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26 lutego 2021 roku, II CSKP 29/21 (glosa częściowo krytyczna)*, „Acta Iuris Stetinensis” 2023, nr 1 (vol. 42), 153–163, DOI: 10.18276/ais.2023.42-09.